

**„ჩქინა ღა ჩქინ ნაწარმის“
შანახაბ ტექნიკური რეგლამენტის
აღსრულების სირთულეები**

**DIFFICULTIES OF IMPLEMENTING
THE TECHNICAL REGULATION ON MILK
AND DAIRY PRODUCTS**

**პოლიტიკის ნაჩქვი
POLICY PAPER**

ავტორები:

სალომე გელაშვილი, სალომე დეისაძე

ISET-ის კვლევითი ინსტიტუტი

Authors:

Salome Gelashvili, Salome Deisadze

ISET Policy Institute

პროექტის შესახებ

ბროშურა მომზადებულია ევროკავშირის მიერ დაფინანსებული პროექტის „სურსათისა და სოფლის მეურნეობის დარგში მცირე და საშუალო სანარმოების მხარდაჭერი ინიციატივა“ (FASSI) ფარგლებში. პროექტის განმახორციელებლები არიან: საქართველოს ფერმერთა ასოციაცია (GFA), ISET-ის კვლევითი ინსტიტუტი (ISET-PI), ასოციაცია „ათინათი“, სამოქალაქო განვითარების სააგენტო (CiDA) და ექსპორტის განვითარების ასოციაცია (EDA).

პროექტი მიზნად ისახავს მცირე და საშუალო აგროსანარმოების ევროკავშირის ბაზარზე გასვლაში დახმარებას, ბიზნესის მხარდაჭერი ორგანიზაციების გაძლიერების გზით.

ABOUT THE PROJECT

This document was developed within the project “Food and Agriculture SME Support Initiative (FASSI)” funded by the European Union and implemented by the Georgian Farmers’ Association together with its partner organizations: ISET Policy Institute, Civil Development Agency (CiDA), Export Development Association (EDA), and Association Atinati.

The project’s main objective is to strengthen the capacity of Business Support Organizations in the food and agriculture sectors so that they may more effectively assist their members to comply with the new regulations and gain access to the EU market.

1. შესავალი
1. INTRODUCTION5

2. გამოწვევები
2. CHALLENGES6

2.1 ფიზიკური პირების შემთხვევაში, რძისა და რძის ნაწარმის წარმოების, გადამამუშავებისა და დისტრიბუციის ეტაპებზე კონტროლის არარსებობა.
 2.1. Nonexistent control mechanisms for natural persons at the stages of producing, processing, and distributing milk and dairy products.....7

2.2 იურიდიული პირების შემთხვევაში, რძისა და რძის ნაწარმის დისტრიბუციის ეტაპებზე კონტროლის ნაკლებობა
 2.2. Lack of control mechanisms for legal persons at the stages of distributing milk and dairy products15

2.3 მომხმარებლის დაბალი ცნობიერება
 2.3. Consumers’ low awareness17

3. პრობლემის გადაჭრის გზები
3. WAYS OF SOLVING THE PROBLEM.....25

4. რეკომენდაციები
4. RECOMMENDATIONS.....27

4.1. საკანონმდებლო ჩარჩოს დახვეწა და ახალი რეგულაციების აღსრულების მექანიზმების შემუშავება
 4.1.Improve the legislative framework and elaborate mechanisms for enforcing new regulations27

4.2. მონყვლადი ჯგუფებისთვის სტიმულების მექანიზმების შემუშავება
 4.2. Elaborate incentive mechanisms for vulnerable groups.....28

4.3. ინტენსიური მეურნეობების განვითარების ხელშეწყობა
 4.3. Promote the development of intensive farming.....29

4.4. მომხმარებელთა ცნობიერების ამაღლების მიზნით, საინფორმაციო კამპანიების ჩატარება
 4.4. Conduct information campaigns in order to increase customers’ awareness30

4.5. სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციების, ბიზნესის მხარდაჭერი ორგანიზაციებისა და ასოციაციების გაძლიერება
 4.5.Strengthen civil society and business support organizations and associations.....31

ბიბლიოგრაფიული ღიშინაშენა
BIBLIOGRAPHY.....33

1. შესავალი

2015 წლის 3 აპრილს საქართველოს მთავრობამ „რძისა და რძის ნაწარმის“ შესახებ ტექნიკური რეგლამენტი მიიღო, რომელიც 2015 წლის 1 აგვისტოდან ამოქმედდა. ტექნიკური რეგლამენტი მიზნად ისახავს „რძისა და რძის ნაწარმის, რძის შემცველი პროდუქტის წარმოების, გადამუშავების, დისტრიბუციის ეტაპებზე რეგულირების ერთიანი პრინციპების განსაზღვრას და მომხმარებელთა უფლებების დაცვას“. იგი განსაზღვრავს რძისა და რძის ნაწარმის განმარტებებს და მისი რეგულირების ობიექტს წარმოადგენს ნედლი რძე და ნედლი ნალები, სასმელი რძე და სასმელი ნალები, რძემყავა პროდუქტი, კარაქი, ყველი და ყველის პროდუქტი, და რძის გადამუშავების თანაწარმი პროდუქტი (რძის ნაწარმის გადამუშავებისას მიღებული თანმდევი პროდუქტი).

2017 წლის 1 ივლისიდან, რეგლამენტში შესული ცვლილებების თანახმად, აკრძალულია რძის ფხვნილისგან დამზადებულ პროდუქტზე ტერმინი „ყველის“ დარქმევა. დარეგულირდა კარაქის საკითხიც. რეგლამენტის თანახმად, დაუშვებელია ეტიკეტზე, მათ შორის, ბიზნესოპერატორის საფირმო დასახელებაში ტერმინი „კარაქის“ გამოყენება, თუ პროდუქტის წარმოებისათვის გამოყენებულია მცენარეული ან სხვა ცხიმი, გარდა რძის ცხიმისა¹. ზემოთ აღნიშნული წესების დარღვევის შემთხვევაში, ბიზნესოპერატორი ჯარიმდება 400 ლარის ოდენობით, თუ დარღვევა პირველად ხდება, 1 წლის განმავლობაში განმეორებითი დარღვევის შემთხვევაში კი, ჯარიმის ოდენობა შეადგენს 1200 ლარს.

ტექნიკური რეგლამენტის მიღება განპირობებული იყო იმით, რომ საქართველოს ბაზარზე განთავსებული რძე და რძის პროდუქტები არ შეესაბამებოდა ამ დასახელების

1. INTRODUCTION

On April 3rd, 2015, the government of Georgia adopted the Technical Regulation on Milk and Dairy Products that was enacted on August 1st, 2015. The technical regulation aims “to determine unified principles for regulating production, processing, and distribution of milk and dairy products as well as the protection of customers’ rights”. It provides definitions of terms “milk and dairy products”. The main objects of the regulation are raw milk and cream, drinking milk and cream, lactic acid products, butter, cheese and cheese products, and byproducts of milk (products obtained while processing dairy products).

As of July 1st, 2017, according to the changes in the regulation, the use of milk powder in cheese production is prohibited. Butter has been regulated as well. Based on this regulation, it is unacceptable to use the word “butter” on the label including the name of a business operator when a product contains vegetable or any type of fat other than milk fat¹. In case of violating these rules, the business operator will receive a fine in the amount of GEL 400 for the first violation; if the same business operator commits a violation again within a year, the fine will increase to GEL 1200.

The reason behind adopting this technical regulation was the fact that the milk and dairy products available on the Georgian market did not correspond to the food label, which proved to be misleading for customers. Thus, the main goal of the

¹ ამოღებულია: <http://nfa.gov.ge/ge/media-centri/axali-ambebi0/siaxle1/rdzis-teqnikur-reglamentshi-cvilebebi-shedis.page>, 2018 წელი.

¹ Excerpt from <http://nfa.gov.ge/ge/media-centri/axali-ambebi0/siaxle1/rdzis-teqnikur-reglamentshi-cvilebebi-shedis.page>, 2018.

სურსათს, რასაც მომხმარებელი შეცდომაში შეჰყავდა. ამრიგად, რეგლამენტისა და მასში შესული ცვლილებების უმთავრესი მიზანი მომხმარებელთა ინტერესის დაცვაა.

ამ კვლევის მიზანია, დადგინდეს, თუ როგორ მიმდინარეობს ტექნიკური რეგლამენტის აღსრულება და რა სირთულეებთან არის დაკავშირებული ეს პროცესი. ნარკვევში წარმოდგენილი ინფორმაცია ეყრდნობა სტატისტიკურ მონაცემებს, ექსპერტებთან, ცალკეულ ფერმერებთან, კოოპერატივებთან, კერძო სექტორის, მთავრობის, არასამთავრობო სექტორისა და ასოციაციების წარმომადგენლებთან ჩატარებულ ინტერვიუებსა² და მომხმარებლების ონლაინ გამოკითხვის შედეგებს.

2. გამოწვევები

მიუხედავად იმისა, რომ ტექნიკური რეგლამენტის მიღება ხელს უწყობს მომხმარებელთა ინტერესების დაცვას, ამჟამად არსებობს სამი მნიშვნელოვანი საკითხი, რომელიც ხელს უშლის რეგლამენტის მთავარი მიზნის მიღწევას:

1. **ფიზიკური პირების** შემთხვევაში, რძისა და რძის ნაწარმის წარმოების, გადამამუშავებისა და დისტრიბუციის ეტაპებზე კონტროლის არარსებობა;
2. **იურიდიული პირების** შემთხვევაში, რძისა და რძის ნაწარმის დისტრიბუციის ეტაპებზე კონტროლის ნაკლებობა;
3. **მომხმარებლის** დაბალი ცნობიერება იმასთან დაკავშირებით, თუ რა როლი აქვს მას რეგლამენტის აღსრულების პროცესში.

² სულ ჩატარდა 15 ინდივიდუალური ინტერვიუ.

regulation and its amendments is to protect customers' interests.

The goal of this research is to determine how the implementation of the technical regulation is taking place and what difficulties have arisen in the process. The information presented in this paper is based on statistical data, interviews² conducted with experts, individual farmers, cooperatives, representatives of the private sector, government, non-governmental organizations and associations, and the results of online customer survey.

2. CHALLENGES

Despite the fact that adopting this technical regulation protects customers' interests, the following three important subjects prevent the regulation from achieving its main goal:

1. **Nonexistent control mechanisms for natural persons** at the stages of producing, processing, and distributing milk and dairy products;
2. **Lack of control mechanisms for legal entities** at the stages of distributing milk and dairy products;
3. **Consumers' low awareness** of their role in supporting the state's enforcement of technical regulation on dairy products.

² In total, 15 interviews were conducted.

2.1 ფიზიკური პირების შემთხვევაში, რძისა და რძის ნაწარმის წარმოების, გადამამუშავებისა და დისტრიბუციის ეტაპებზე კონტროლის არარსებობა.

კონტროლის ნაკლებობა ფიზიკური პირების მიმართ უპირველეს ყოვლისა გამოწვეულია იმ საკანონმდებლო ჩარჩოთი, რომელიც ამჟამად მოქმედებს საქართველოში. დღევანდელი საკანონმდებლო ჩარჩო მორგებულია ფიზიკური პირების მიმე სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებზე და შელავათებს ანიჭებს მათ როგორც სურსათის მწარმოებლის რეგისტრაციის, ისე აღიარების კუთხით. სურსათის/ცხოველის საკვების უვნებლობის, ვეტერინარიისა და მცენარეთა დაცვის კოდექსით გათვალისწინებული სურსათის/ცხოველის საკვების სახელმწიფო კონტროლი არ ვრცელდება იმ ფიზიკურ პირზე, რომელიც კლასიფიცირებულია როგორც ოჯახური წარმოების სუბიექტი. განმარტების თანახმად, ოჯახური წარმოების სუბიექტი არის ფიზიკური პირი, რომელიც ახორციელებს სურსათის/ცხოველის საკვების წარმოებას ან/და პირველად წარმოებას არაორგანიზებულად ან/და პირადი მოხმარების მიზნით. ამრიგად, ოჯახურ მეურნეობებზე, რომლებიც კვალიფიცირდებიან ოჯახური წარმოების სუბიექტებად, არ ვრცელდება კოდექსის მოთხოვნები. მათზე არც სურსათის მწარმოებლად რეგისტრაციის მოთხოვნა არ ვრცელდება, რომელიც სავალდებულოა ნებისმიერი პირისთვის, რომელიც ეწევა სურსათის პირველად წარმოებას (მათ შორის, ხილის მოყვანას, ცხოველების მოშენებას, თევზჭერას, სატბორე მეურნეობას, რძის შეგროვებას) მისი რეალიზაციის მიზნით. კანონის თანახმად, თუ ფიზიკური პირი (ოჯახური წარმოების სუბიექტი) პირველად წარმოებას (მაგალითად, საკუთარი ეზოს ხილის მოკრეფა და არასისტემურად ადგილზე რეალიზაცია) ეწევა არაორგანიზებულად ან/და საკუთარი მოხმარების მიზნით, მაშინ მას

2.1 Nonexistent control mechanisms for natural persons at the stages of producing, processing, and distributing milk and dairy products;

The lack of control towards natural persons is caused primarily by the existing legislative framework in Georgia. Today's legislative framework is attuned to the poor socio-economic conditions of natural persons and grants them certain reliefs in the registration process as a food producer, as well as in terms of recognition. The control that the Food /Animal Feed Safety, Veterinary and Plant Protection Code implies does not apply to natural persons who are classified as family production entities/family holdings. According to this definition, a family production entity is a natural person who produces food/animal feed, and/or primary production in an unorganized manner and/or for personal use. Thus, the requirements of the code do not apply to family farms who qualify as family holdings. Additionally, the requirement of being registered as a food producer does not apply to them either in spite of the fact, that this requirement is mandatory for anyone who produces primary food products (including, fruit, livestock breeding, fishing, wetland farming, and collecting milk) with the purpose of further selling. According to the law, if a natural person (a family holding) engages in primary production (for example picking fruit from their own yard and selling it locally, unsystematically) in an unorganized way and/or for personal use, he/she is not obliged to be registered as a food producer.

IN addition to registration relief, this type of natural person (family holding) is

არ მოეთხოვება სურსათის მწარმოებლად რეგისტრაციის გავლა.

ასეთი ტიპის ფიზიკური პირი გათავისუფლებულია ბიზნესოპერატორად აღიარების მოთხოვნისგანაც.

ამრიგად, ამჟამინდელი კანონმდებლობის თანახმად, ფიზიკური პირები სარგებლობენ მნიშვნელოვანი შეღავათებით და მათ არ ევალებათ ბიზნესოპერატორად რეგისტრაცია და შემდგომი აღიარება, თუ ისინი სისტემატიურად და ორგანიზებულად არ ეწევიან თავისი ნაწარმის რეალიზაციას. თუმცა სექტორის ექსპერტების მოსაზრებით და კერძო სექტორის მიერ ჩატარებული კვლევების თანახმად, ფიზიკური პირები სისტემატიურად ეწევიან როგორც რძის, ისე რძის ნაწარმის რეალიზაციას და მათი უმეტესობა არ არის დარეგისტრირებული როგორც სურსათის მწარმოებელი და არც აღიარების პროცედურა აქვს გავლილი.

რძის სექტორში ოჯახური მეურნეობების (დაურეგისტრირებელი ფიზიკური პირების) მნიშვნელოვან როლზე მეტყველებს სტატისტიკური მონაცემებიც, რომელთა თანახმადაც, საქართველოში რძეს უმეტესად ოჯახური მეურნეობები აწარმოებენ, ხოლო საწარმოების წილი მთლიან წარმოებაში ძალიან დაბალია და 2017 წელს მცირედით აღემატებოდა 2%-ს.

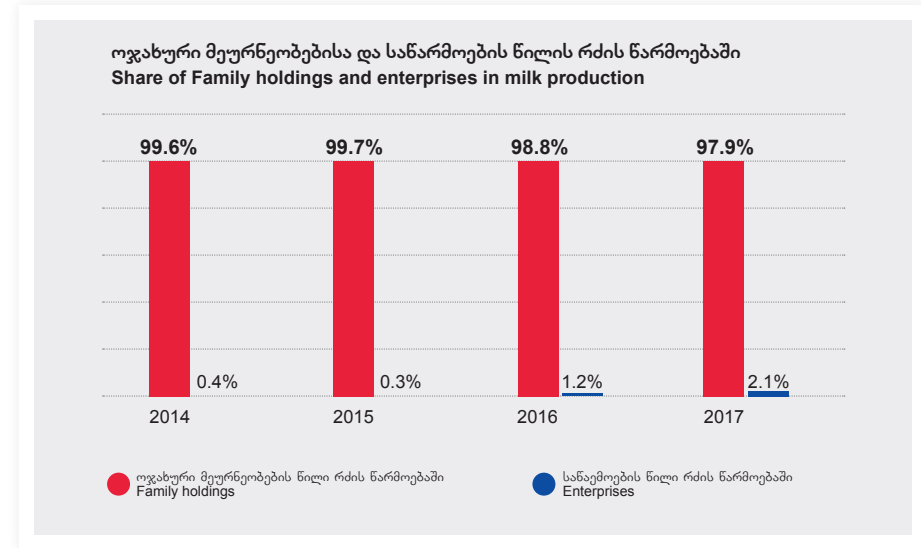
freed from the requirement of being recognized as a business operator.

Thus, according to the existing law, natural persons have considerable advantages compared to legal entities, because natural persons are not obliged to be registered as business operators and to be recognized later, if they do not sell their products regularly in an organized manner. However, based on experts' opinions and research conducted by private companies in milk and dairy sector, natural persons sell milk and dairy products regularly in an organized manner, and most of them are not registered as food producers and they have not undergone the procedure of recognition either.

Statistical data also reflects the important role of family farms (unregistered natural persons) in milk and dairy production; according to the data, milk in Georgia is mainly produced by family holdings, while the share of agricultural enterprises in total milk production is quite low and was slightly above 2% in 2017.

დიაგრამა 1: ოჯახური მეურნეობებისა და სასოფლო-სამეურნეო საწარმოების წილი რძის მთლიან წარმოებაში

Diagram 1: Share of family holdings and agricultural enterprises in total milk production

წყარო: საქსტატი, 2018 წელი

Source: Geostat, 2018

წლებს თუ დავაკვირდებით, დავინახავთ, რომ საწარმოების წილი რძის წარმოებაში იზრდება, თუმცა შედარებით უმნიშვნელოდ.

განსაკუთრებით მწვავე საკითხია დაურეგისტრირებელი ფიზიკური პირების საქმიანობა ყველის წარმოებაში. რძის პროდუქტებიდან საქართველოში ყველაზე მოთხოვნადი ყველია და მის უმეტესობას სწორედ არარეგისტრირებული და არააღიარებული მწარმოებლები აწარმოებენ. ასეთი ტიპის მწარმოებლების ნაწილი მცირე ზომის მწარმოებლებია, თუმცა არიან შედარებით მსხვილი დაურეგისტრირებელი საწარმოებიც, რომელთა საქმიანობასაც არ აკონტროლებს სურსათის ეროვნული სააგენტო (სეს).

ასეთი მწარმოებლები თავისი ნაწარმის რეალიზაციას ახდენენ როგორც გარე ვაჭრობით, ისე აგრარულ ბაზრებსა და უბნის მაღაზიებში თავად ან შუამავალების მეშვეობით. ორივე შემთხვევაში შეინიშნება კონტროლის ნაკლებობა

If we look more closely at annual trends, we see that the share of enterprises in total production has been increasing, but rather insignificantly.

The activities of unregistered natural persons are especially problematic in cheese production. Cheese is the most in-demand dairy product in Georgia, and most of it is produced by unregistered and unrecognized producers. Some of these producers are small-scale producers, however, there are also some rather large unregistered enterprises whose activities are not controlled by the National Food Agency (NFA).

These producers sell their product on street counters, at agricultural markets, in neighborhood shops, or through intermediaries. In all of these cases, there is a

უფლებამოსილი პირის მხრიდან (გარე ვაჭრობის შემთხვევაში, ეს საპატრულო პოლიციაა, რეგისტრირებული აგრარული ბაზრებისა და უბნის მაღაზიების შემთხვევაში – სეს), რაც თვალნათლივ ჩანს იმ ჰიგიენური პირობებიდან გამომდინარე, რაც მომხმარებელს ხვდება გარე ვაჭრობის შემთხვევაში თუ აგრარული ბაზრების დახლზე. გარდა არადამაკმაყოფილებელი ჰიგიენური პირობებისა, აგრარულ ბაზრებში განთავსებული ყველი, როგორც წესი, არ არის შეფუთული და ეტიკეტირებული. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ფაქტი არ გამოიციხავს გამყიდველის მიერ ეტიკეტთან გათანაბრებული დოკუმენტაციის ფლობას, ეს დოკუმენტაცია არ არის განლაგებული თვალსაჩინო ადგილას და, სურვილის შემთხვევაში, მოხმარებელმა გამყიდველს უნდა სთხოვოს ეს დოკუმენტაცია, რასაც, შესაძლოა, გამყიდველის მხრიდან უკმაყოფილება მოჰყვეს.

კერძო სექტორის წარმომადგენელთა შეფასებით, საქართველოს რძისა და რძის პროდუქტების ბაზრის ზომა დაახლოებით 0.6 მილიარდი აშშ დოლარია. მათივე მოსაზრებით, წარმოებული პროდუქტის მხოლოდ 5% რეალიზდება ფორმალური ორგანიზებული რეალიზაციის არხებით, დანარჩენი კი ფაქტობრივად უკონტროლოდ, არაფორმალური არხებით რეალიზდება.

ვინაიდან ყველის მწარმოებელთა უმეტესობა დაურეგისტრირებელია, ძნელია იმის თქმა, თუ რამდენი მწარმოებელია ქვეყანაში, თუმცა მეტ-ნაკლებად ცნობილია ყველის წარმოების გადანაწილება ოჯახურ მეურნეობებსა და კერძო სექტორს შორის. მაგალითად, 2015 წელს საქართველოში ყველის მთლიანმა წარმოებამ 68.5 ათასი ტონა შეადგინა³. აქედან ოჯახურ მეურნეობაში წარმოებული ყველის წილმა მთლიანი წარმოების 93% შეადგინა, რაც 63.8 ათას ტონას შეესაბამება, ხოლო საწარმოების წილმა, შესაბამისად, 7% შეადგინა. 2014 წელთან შედარებით, 2015 წლის წარმოების მაჩვენებელი კერძო საწარმოებისთვის

lack of control from the authorities (in the case of street counters, the patrol police and in the case of agricultural markets and neighborhood shops, the NFA) that can be clearly observed by the unhygienic conditions that the customer encounters at street counters or agricultural markets. Apart from unsatisfactory hygienic conditions, usually cheese at agricultural markets is not packaged and labeled. While this does not mean that the seller does not have the information equivalent to what would be on a label, the documentation is, however, not placed in a visible location. Thus, the customer should ask for the documentation if he/she would like to see it, and this could cause dissatisfaction on the part of the seller.

Based on the assessments of private sector representatives, the value of milk and dairy products in Georgia is about USD 0.6 billion. According to them, only 5% of the product is sold through organized trade channels. The rest is sold by practically uncontrolled means.

Since the majority of cheese producers are unregistered, it is difficult to say how many producers there are in the country. However, the distribution of cheese production between family farmers and the private sector is more or less known. For example, in 2015, the total amount of cheese produced in Georgia amounted to 68.5 thousand tons³ out of which 93% 63.8 thousand tons, was cheese produced by family farmers, and enterprises' share was therefore 7%. Compared to 2014, the value for private enterprises more than doubled in 2015. In 2014, private enterprises produced

3 Excerpt from: <https://sputnik-georgia.com/actual/20170508/235891983/ratom-arismomgebiani-imeruli-kvelis-rdzis-fxvniilit-carmoeba.html>, 2018 წ.

3 ამოღებულია, <https://sputnik-georgia.com/actual/20170508/235891983/ratom-arismomgebiani-imeruli-kvelis-rdzis-fxvniilit-carmoeba.html>, 2018 წ.

100%-ზე მეტად გაიზარდა. 2014 წელს კერძო საწარმოებმა 2.3 ათასი ტონა აწარმოეს. ყველის წარმოებაში კერძო საწარმოების წილის ზრდის ტენდენცია დამაიმედებელია, თუმცა მათ მიერ წარმოებული ყველის რაოდენობა კვლავ მცირეა ოჯახური მეურნეობების წარმოების დონესთან შედარებით.

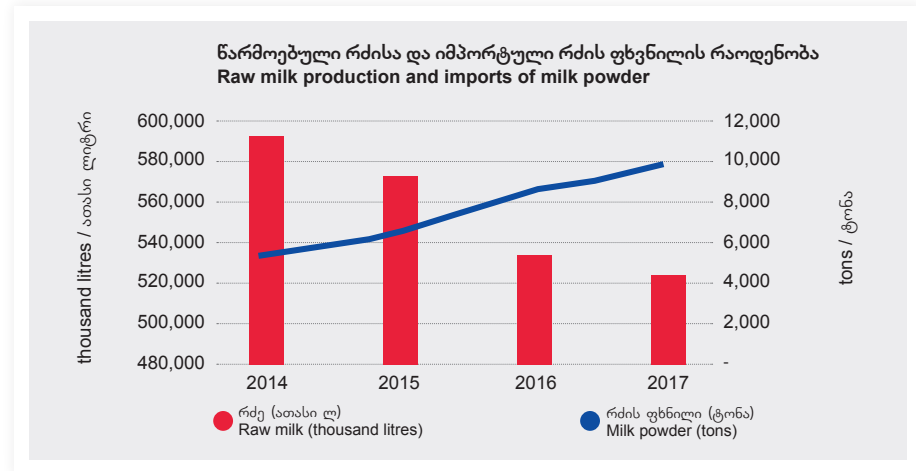
ოჯახური საწარმოების დიდი წილიდან გამომდინარე, დღესდღეობით ყველის ბაზრის უმეტესი ნაწილი უკონტროლოდ დაარჩენილი, რაც გამოიხატება წარმოების, დისტრიბუციისა და გაყიდვის საფეხურებზე არამზოლოდ სურსათის უვნებლობის მინიმალური პრაქტიკის არარსებობით, არამედ ისეთი პროდუქტის წარმოებით, რომელიც რეგლამენტის თანახმად არ შეესაბამება ყველს. მასობრივად ხდება აღდგენილი რძის (ე.წ. რძის ფხვნილის) გამოყენება და რძის ფხვნილით წარმოებული ყველისებრი პროდუქტის „ყველად“ მიწოდება მომხმარებლისთვის.

2.3 thousand tons of cheese. The growing trend in private enterprise production looks hopeful, but the amount of cheese they produce is still low compared to the production level of family farmers.

Based on the large share of family farmers in total production, most of the cheese market remains uncontrolled today. This can be observed not only by the minimal food safety practices at the stages of production, distribution, and sale, but also by creating such products that, according to regulation, do not meet the definition of cheese. Reconstituted (“powdered”) milk is used in large quantities and the “cheese-like” product obtained from powdered milk is sold as cheese to customers.

დიაგრამა 2: წარმოებული რძისა და იმპორტული რძის ფხვნილის⁴ რაოდენობა

Diagram 2: Amount of produced raw milk and imported powdered milk⁴

წყარო: საქსტატი და ფინანსთა სამინისტრო, 2018 წელი

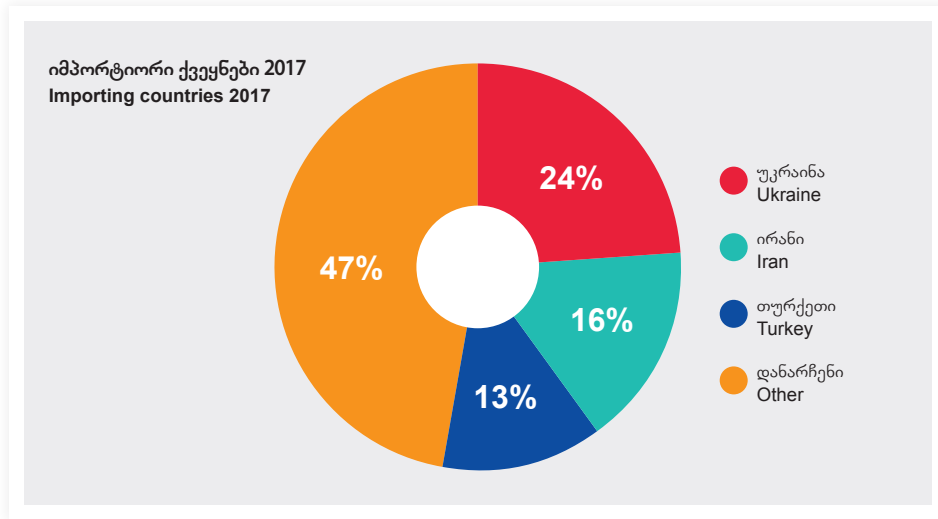
Source: Geostat and Ministry of Finance of Georgia, 2018

4 საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობის ეროვნული სასაქონლო ნომენკლატურა (სეს ესნ) 040210 და 040221 და შესაბამისი ქვეკატეგორიები.

4 Foreign Economic Activity National Commodity Nomenclature 040210 and 040221, corresponding sub-categories.

დიაგრამა 3. რძის ფხვნილის იმპორტიორი ქვეყნები, 2017 წელი

Diagram 3: Powdered milk importing countries, 2017

წყარო: საქსტატი და ფინანსთა სამინისტრო, 2018 წელი

Source: Geostat and Ministry of Finance of Georgia, 2018

მე-2 დიაგრამიდან ჩანს, რომ რძის წარმოება ბოლო 4 წლის განმავლობაში მცირდება, ხოლო იმპორტირებული რძის ფხვნილის რაოდენობა იზრდება. აღსანიშნავია, რომ დინამიკა განსხვავებულია ფურისა და ფურკამეჩის რძისთვის და ცხვრისა და თხის რძისთვის. ამ უკანასკნელის წარმოება ზრდადი ტენდენციით ხასიათდება, მაშინ როდესაც ფურისა და ფურკამეჩის რძის რაოდენობა მცირდება. ვინაიდან რძის 98% (518.1 მილიონი ლიტრი) ფურისა და ფურკამეჩისგანაა მიღებული, ჯამურ მონაცემშიც შემცირება ფიქსირდება.

რაც შეეხება რძის ფხვნილს, 2017 წელს საქართველომ რძის ფხვნილი 19 ქვეყნიდან შემოიტანა. ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნებია უკრაინა, ირანი და თურქეთი (დიაგრამა 3). დანარჩენ 16 ქვეყანაზე კი ერთად მოდის იმპორტის 47%. უკრაინელ ექსპერტებთან ინტერვიუზე დაყრდნობით, ირკვევა, რომ

Diagram #2 shows that milk production has been declining for the last 4 years while the amount of imported powdered milk has been increasing. It is worth mentioning that the dynamics are different for cow milk and for sheep and goat milk. Production of the latter has been observed to have an increasing trend. Since 98% of milk (518.1 mln. liters) is produced from cows, the overall value is still declining.

As for powdered milk, in 2017 Georgia imported it from 19 countries. The main import countries are Ukraine, Iran, and Turkey (Diagram #3). The remaining 16 countries make up 47% of total imports. Per an interview with Ukrainian experts, powdered milk is produced from the low-

უკრაინაში რძის ფხვნილი ნედლი რძის ყველაზე დაბალი კატეგორიიდან იწარმოება, რაც იმას ნიშნავს, რომ რძის ფხვნილი შედარებით დაბალი ხარისხისაა. ზოგადად, უკრაინაში რძის სექტორი საკმაოდ კარგად არის განვითარებული და ქვეყანაში წარმოებული რძე დახარისხებულია კატეგორიების მიხედვით (მაგ. უმაღლესი, პირველი, მეორე) და სხვადასხვა რძის ნაწარმი სხვადასხვა რძის კატეგორიიდან იწარმოება. რძის ფხვნილის შემთხვევაში კი, როგორც აღინიშნა, ყველაზე დაბალი კატეგორიის რძე გამოიყენება. ეს რძე უვნებელია, რადგან წარმოებულია სურსათის უვნებლობის სტანდარტის დაცვით, მაგრამ მისი სარგებლიანობა დაბალია.

ზოგადად აღდგენილი რძის გამოყენება არ არის კანონით აკრძალული ქმედება, თუ არ ხდება მისი გამოყენებით ყველის წარმოება და პროდუქტი შესაბამისად არის ეტიკეტირებული. თუმცა პრობლემა იქმნება, როდესაც აღდგენილი რძის გამოყენების შემთხვევაში, ხდება ცხოველური ცხიმის ნაცვლად მცენარეულის ცხიმის დამატება და ასეთი პროდუქტის რძის პროდუქტად გასაღება. ეს არის აპრობირებული პრაქტიკა, რაც ამცირებს წარმოების დანახარჯს, მაგრამ ამცირებს საბოლოო პროდუქტის სარგებლიანობასაც. გარდა ამისა, თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ მცენარეული ცხიმის წყარო ხშირ შემთხვევაში ტექნიკური პალმის ზეთია, ასეთი რძის პროდუქტი არამხოლოდ უსარგებლო, არამედ მავნებელიც არის ჯანმრთელობისთვის ტრანსცხიმების⁵ შემცველობის გამო, რაც არის სინთეტიკური ცხიმი, რომელსაც ადამიანის ორგანიზმი ვერ ამუშავებს.

5 არანაჯერი ცხიმების ნაირსახეობა, რომელიც წარმოიშობა არანაჯერი ცხიმების მაღალტემპერატურული დამუშავების ჰიდროგენიზაციის (წყალბადის ატომების დამატებით) საშუალებით.

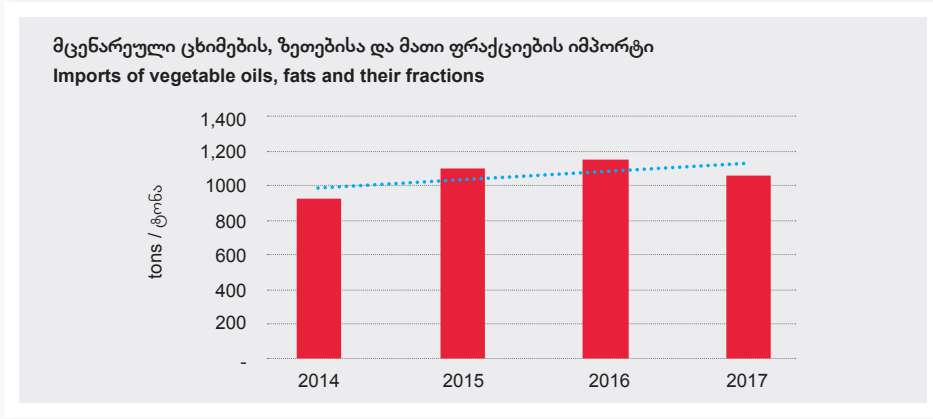
est quality raw milk in Ukraine, which might signal relatively low quality of milk powder. In general Ukrainian milk and dairy sector is very well developed and the milk produced in the country is classified in different categories (e.g. first, second, etc.) and different dairy products are produced from different categories of milk. In the case of powdered milk, as already mentioned, the lowest category of milk is used. This type of milk is not dangerous for health since it is produced according to food safety standards, but its benefits are very low.

Generally speaking, using reconstituted milk is not prohibited by law unless it is used in producing cheese without the corresponding label. However, problems emerge when in addition to reconstituted milk, vegetable fat is used instead of milk fat and these goods are still sold as dairy products. This is a proven method that decreases production costs but also diminishes the health benefits of the final product. Additionally, if we take into account the fact that the vegetable fat usually comes from technical palm oil, the product not only loses its benefits but becomes harmful for human health due to trans-fat⁵, which is synthetic fat that the human body cannot process.

5 An unsaturated type of fat that is obtained by processing unsaturated fat at a high temperature through hydrogenation (treating with hydrogen)

დიაგრამა 4. მცენარეული ცხიმებისა და ზეთების იმპორტი

Diagram 4. Vegetable fats, oils and their fractions' imports⁶

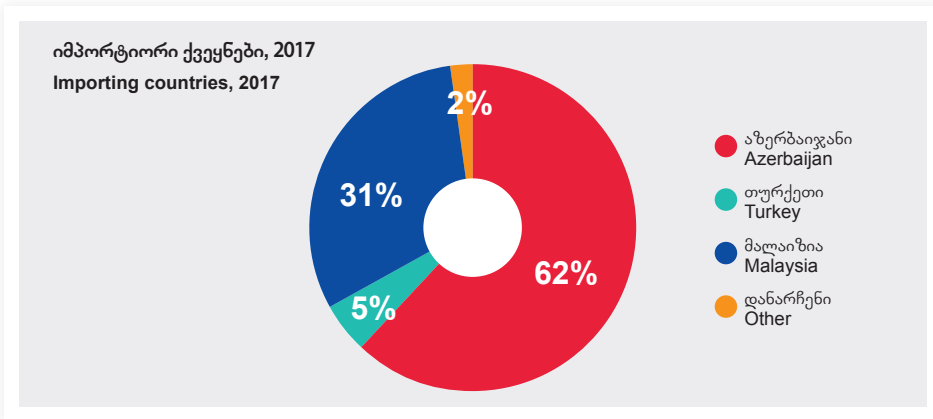

წყარო: საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მონაცემები, 2018 წელი

Source: Data from Ministry of Finance of Georgia, 2018

დიაგრამა 5. მცენარეული ცხიმებისა და ზეთების იმპორტიორი ქვეყნები, 2017 წელი

Diagram 5. Vegetable fats and oils importing countries, 2017

წყარო: საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მონაცემები, 2018 წელი

Source: Data from Ministry of Finance of Georgia, 2018

6 მცენარეული ცხიმები და ზეთები და მათი ფრაქციები, მთლიანად ან ნაწილობრივ ჰიდროგენირებული, გადამამუშავებული, რეტერიფიცირებული ან ელადინიზებული, არარაფინირებული ან რაფინირებული, მაგრამ შემდგომი დამუშავების გარეშე. საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობის ეროვნული სასაქონლო ნომენკლატურა (სეს ესნ) – 151620 და შესაბამისი ქვეკატეგორიები.

6 Vegetable fats and oils and their fractions, either as a whole or partially hydrogenated, Vegetable fats and oils and their fractions, either completely or partly hydrogenated, transmuted, re-metered, recycled or elided, unrefined or refined, but without further processing. Foreign Economic Activity National Commodity Nomenclature, 151620 and corresponding sub-categories.

როგორც მე-4 დიაგრამიდან ჩანს, მცენარეული ცხიმებისა და ზეთების იმპორტიც ზრდადი ტრენდით ხასიათდება და იმპორტი ძირითადად აზერბაიჯანიდან (61%) და მალაიზიიდან (31%) ხდება.

აღსანიშნავია ისიც, რომ კანონდარღვევით რძისა და რძის პროდუქტების წარმოებას არამხოლოდ ოჯახური მეურნეობები ეწევიან, არამედ არარეგისტრირებული გადამამუშავებლებიც. როგორც კვლევის დროს გაირკვა, დაურეგისტრირებელ საწარმოებს შორის არიან მსხვილი საწარმოებიც, რომლებიც ყოველდღიურად დიდი რაოდენობის რძეს გადამამუშავებენ. მრავლად არის წარმოდგენილი შედარებით მცირე ზომის დაურეგისტრირებელი რძის გადამამუშავებლებიც. კონტროლის ნაკლებობის გამო, რეგისტრირებული და არარეგისტრირებული საწარმოები არათანაბარი კონკურენციის პირობებში იმყოფებიან.

As Diagram #4 shows, imports of vegetable fats and oils have an increasing trend and these imports mainly come from Azerbaijan (61%) and Malaysia (31%).

It is also worth mentioning that producing milk and dairy products violating the law does not happen only in relatively small scale family farms but also in unregistered processors. Research has revealed that there are large enterprises among the unregistered producers who process a large amount of milk daily. There are many small unregistered milk processors as well. Due to the lack of control mechanisms, registered and unregistered enterprises are in unequal competition.

2.2 იურიდიული პირების შემთხვევაში, რძისა და რძის ნაწარმის დისტრიბუციის ეტაპებზე კონტროლის ნაკლებობა

2.2 Lack of control mechanisms for legal entities⁷ at the stages of distributing milk and dairy products

აღსანიშნავია ისიც, რომ სურსათის უვნებლობის სანიმუშო პრაქტიკის დარღვევა ხდება რეგისტრირებული საწარმოების შემთხვევაშიც. 2017 წელს სურსათის ეროვნულმა სააგენტომ შეამოწმა 105 რძისა და რძის პროდუქტების მწარმოებელი კომპანია, რომელთა 61% (68 ბიზნეს-ოპერატორი) დაჯარიმდა. შემოწმებული 105 საწარმოდან ინსპექტირებული ყველის მწარმოებლების რაოდენობა იყო 42 და მხოლოდ 2-მა დაარღვია სურსათის უვნებლობის სტანდარტები.

It is also worth mentioning that registered enterprises do not follow best practices, either. In 2017, the NFA checked 105 enterprises producing milk and dairy products, out of which 61% (68 business operators) were fined. Out of 105 enterprises that have been checked, 42 inspected enterprises were cheese producers and 2 out of them violated food safety standards.

2018 წლის ივნისში შემოწმებული ყველის 21 ნიმუშიდან, მხოლოდ 1 ნიმუში (4.8%) აღმოჩნდა დარღვევა და ის შეიცავდა მცენარეულ ცხიმს, ხოლო შემოწმებული კარაქის

In June 2018, out of 21 inspected cheese samples, only 1 (4.8%) proved to include vegetable fat and out of 6 butter samples, none included any veg-

7 რეგისტრირებული ბიზნესოპერატორები.

7 Registered business operators

6 ნიმუშიდან არცერთში არ აღმოჩნდა მცენარეული ცხიმო. მდგომარეობა შედარებით რთულია ბრუცელაზის მონიტორინგის შემთხვევაში: 2018 წლის ივნისში შემოწმებული ნედლი რძის 101 ნიმუშიდან 20-ში (19.8%) აღმოჩნდა ბრუცელაზა.

გარდა ამისა, აღსანიშნავია ისიც, რომ რეგისტრირებული რძის საწარმოების მიერ ეტიკეტზე დატანილი ინფორმაცია შესაძლოა დამაბნეველი იყოს მომხმარებლისთვის და, რიგ შემთხვევაში, კლასიფიცირდეს როგორც მომხმარებლის მიზანმიმართულად შეცდომაში შეყვანის მცდელობა. ქვემოთ წარმოდგენილია ამის რამდენიმე მაგალითი:

1. ე.წ. **A** და **B** კატეგორიების გამოყენება შეფუთვაზე იმის აღსანიშნავად, რძის პროდუქტი წარმოებულია აღდგენილი რძისგან თუ ნედლი რძისგან. ეს საშუალებას აძლევს საწარმოს, თავი აარიდოს რძის ფხვნილის გამოყენების ფაქტის თვალნათლივ წარმოჩენას. საწარმოები სათავისოდ იყენებენ იმ გარემოებასაც, რომ მომხმარებელთა უმეტესობას საერთოდ არ აქვს ინფორმაცია ამ კატეგორიების არსებობის შესახებ და იმ შემთხვევაშიც, თუ იციან ეს, შეიძლება არ იცოდნენ, ზუსტად სადაა განლაგებული კატეგორიის მინიშნება.
2. ერთი და იმავე ბრენდის თვისობრივად იდენტური ნაწარმი შეიძლება განსხვავდებოდეს **A** და **B** კატეგორიების თვალსაზრისით. მაგალითად, ერთი და იმავე ბრენდის ხაჭოზე ვანილის გემოთი შესაძლოა დატანილი იყოს **A** კატეგორიის აღნიშვნა, ხოლო იმავე ბრენდისა და ხაზის ხაჭოზე ალუბლის ჯემით დატანილი იყოს **B** კატეგორიის აღნიშვნა. ამ მიდგომამ შეიძლება შეცდომაში შეიყვანოს მომხმარებელი, ვინაიდან ერთი და იმავე ბრენდისა და ხაზის პროდუქტის შემთხვევაში, მომხმარებლების უმეტესობა ლოგიკურად მიიჩნევს, რომ განსხვავება მხოლოდ გემოშია.
3. უნდა გამოიყოს ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც კომპანიები რძის ფხვნილის-

etable fat. The situation is somewhat complicated in the case of brucellosis: out of 101 raw milk samples, 20 (19.8%) were infected with brucellosis.

Additionally, information provided on labels from registered enterprises can be confusing for customers, and can be classified as an attempt to deliberately mislead customers. A few examples are presented as follows:

1. Using so-called A and B categories on the package to inform customers whether a dairy product is produced using reconstituted or raw milk. This gives enterprises the opportunity to avoid clearly presenting the fact that the product contains powdered milk. Enterprises take advantage of the fact that customers have no information about the existence of these categories and even if they know about them, might not know where exactly the indication is placed on the package.
2. Nearly identical products from the same brand might have different (A and B) categories. For example, vanilla-flavored cottage cheese might have the category A sign on it, while the cherry-flavored product from the same brand might be category B. This can mislead the customer since in the case of the same brand and line, most customers logically assume that the flavor is the only difference.
3. Another case is when products based on powdered milk are labeled so that they are associated with cheese. Examples of these labels include: "Imeruli", "Chkinti", "Sakhachapure" and so on. These names are definitely associated with cheese and customers assume

გან ნაწარმოებ პროდუქტს არქმევენ ისეთ სახელს, რომელიც ასოცირდება ყველთან. ასეთი დასახელებების მაგალითებია: „იმერული“, „ჭყინტი“, „სახაჭაპურე“ და სხვ., რაც ცალსახად ასოცირდება ყველთან და მომხმარებელი იძენს ამ პროდუქტს როგორც ყველს.

აღსანიშნავია, რომ არცერთი ზემოთ აღნიშნული შემთხვევა დღესდღეობით არ წარმოადგენს კანონდარღვევას, თუმცა ცალსახად იწვევს მომხმარებლის შეცდომაში შეყვანას და, შესაბამისად, მისი ინტერესების შელახვას.

სურსათის უვნებლობის კონტროლის ნაკლებობა შეინიშნება საცალო ვაჭრობის ობიექტებშიც, სადაც არის შემთხვევები, როდესაც შენახვის პირობები დარღვეულია ან დახლზე იყიდება არაეტიკეტირებული რძის ნაწარმი. უკანასკნელი შემთხვევა განსაკუთრებით ხშირია ყველთან მიმართებაში.

2.3 მომხმარებლის დაბალი ცნობიერება

მართალია, რძის საწარმოების კონტროლზე ოფიციალურად პასუხისმგებელია სახელმწიფო, თუმცა ეს ფუნქცია აუცილებლად უნდა შეითავსოს მომხმარებელმაც, რომელსაც ხშირ შემთხვევაში არ აქვს სრულად გააზრებული თავისი როლი ტექნიკური რეგლამენტის აღსრულებისა და ზოგადად სურსათის უვნებლობის სანიმუშო პრაქტიკის დანერგვის პროცესში.

კვლევის დროს რძის პროდუქტების მწარმოებლებმა და სეს-ის წარმომადგენელმა აღნიშნეს მომხმარებლის ცნობიერების დაბალი დონე და პასიურობა რეგლამენტის აღსრულების კუთხით. კერძოდ კი, აღნიშნა მომხმარებლის დაბალი ცნობიერება იმასთან დაკავშირებით, თუ რა როლი აკისრია მას რეგლამენტის აღსრულების პროცესში.

იმის დასადგენად, თუ რამდენად გათვითცნობიერებულია მომხმარებელი რძის სექტორში

that those products are cheese.

It is worth mentioning that not one of the above-mentioned cases can be considered a violation of the law. However, they definitely mislead customers and thus, damage their interests.

Lack of food safety control can be observed in retail stores as well, where storage conditions are violated and unlabeled dairy products are sold on the shelves. The latter is especially frequent when it comes to cheese.

2.3 Consumers' low awareness

Even though the state is officially responsible for controlling dairy-producing enterprises, this role should also be shared by consumers, who often do not realize their role in enforcing and generally introducing food safety best practices.

During the research, milk producers and representatives of the NFA also referred to consumers' low awareness and passive approach to the implementation of the regulation. More specifically, it was noted that consumers have low awareness when it comes to their role in the implementation process of the regulation.

In order to find out how well-aware consumers are of the regulations in the dairy sector and how they act when

სურსათის უვნებლობის რეგულაციებში და როგორ იქცევა ის დარღვევის აღმოჩენის შემთხვევაში, ჩატარდა ონლაინ-კვლევა. კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 685-მა ინტერნეტ-მომხმარებელმა⁸, რომელთა 19.3% კაცი იყო, ხოლო 80.7% – ქალი. გამოკითხულთა უმრავლესობა შემდეგ ასაკობრივ ჯგუფებს მიეკუთვნებოდა: 20-29 (33.7%), 30-39 (33.7%) და 40-49 (16.9%). რესპონდენტთა უმრავლესობა (63%) დაქირავებით დასაქმებული იყო, 14% – უმუშევარი, 13% – თვითდასაქმებული, ხოლო 12% – სტუდენტი.

კითხვაზე თუ რამდენად ხშირად ყიდულობდნენ რძეს ან რძის ნაწარმს, რესპონდენტთა 50%-მა მიუთითა, რომ რძის პროდუქტს კვირაში 2-3-ჯერ ყიდულობს (დიაგრამა 6). აღმოჩნდა, რომ რესპონდენტთა 26% ყოველდღიურად ყიდულობს რძეს ან რძის ნაწარმს, 14% – კვირაში ერთხელ. რესპონდენტთა 1% კი საერთოდ არ იძენდა რძის პროდუქტებს. აღსანიშნავია, რომ რესპონდენტთა უდიდესი ნაწილი (86%) რძეს ან რძის ნაწარმს სუპერმარკეტების ქსელში ყიდულობს, ხოლო შედარებით მცირე ნაწილი (30%) – უბნის მაღაზიასა და ფერმერებისგან (22%). რესპონდენტთა მხოლოდ 9% ყიდულობს რძის პროდუქტებს აგრარულ ბაზარში (დიაგრამა 7).⁹

8 გამოკითხულთა შერჩევის ზომის სიმცირის გამო, შედეგები ვერ განზოგადდება მთელი ქვეყნის მასშტაბით. გარდა ამისა, ვინაიდან გამოკითხვა ჩატარდა ინტერნეტით, მან მხოლოდ მომხმარებელთა ის სეგმენტი მოიცვა, ვისაც აქვს წვდომა ინტერნეტთან. შესაბამისად, ამ სეგმენტის პასუხები შეიძლება არ გამოხატავდეს სხვა სეგმენტების მოსაზრებებს.

9 შენიშვნა: ზოგიერთი კითხვის შემთხვევაში, რესპონდენტებს შეეძლოთ რამდენიმე ვარიანტის არჩევა, შესაბამისად, აღნიშნულ შემთხვევებში, პასუხის თითოეული ვარიანტის შესაბამისი პროცენტების ჯამი აღემატება 100%-ს.

encountering a violation, an online survey was conducted. 685 internet users participated in this survey⁸, out of which 19.3% were men and 80.7% were women. Most respondents belonged to the following age groups: 20-29 (33.7%), 30-39 (33.7%) and 40-49 (16.9%). The majority of respondents (63%) were employed (hired), 14% unemployed, 13% self-employed, and 12% students.

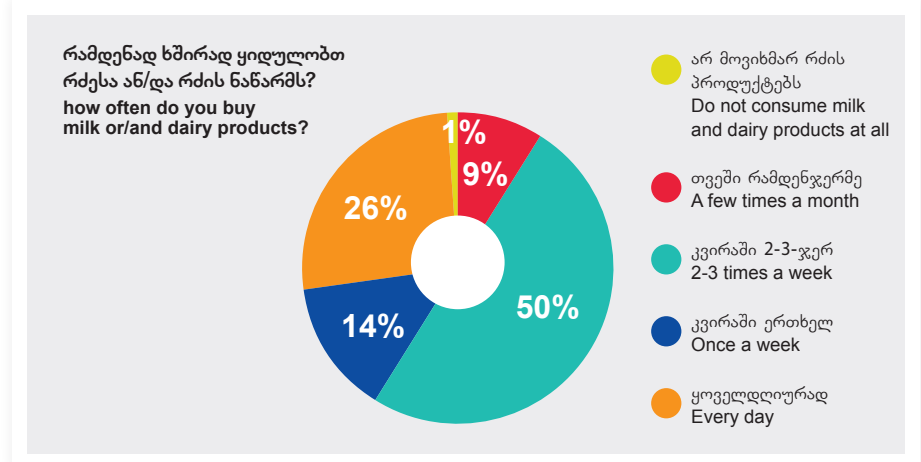
To the question of how often they buy milk or dairy products, 50% responded that they buy dairy products 2-3 times a week (Diagram #6). According to the survey, 26% of respondents buy milk or milk products every day and 14% once a week. 1% of those surveyed stated that they do not purchase dairy products at all. It has to be mentioned that the largest share of respondents (86%) buy milk and dairy products in supermarket chains and only a small share (30%) in neighborhood shops or from farmers (22%). Only 9% of respondents purchase dairy products at agricultural markets (Diagram #7).⁹

8 Due to the low number of respondents, the results cannot be generalized for the whole country. Besides, since the survey was conducted online, it encompasses only the segment of consumers who have internet access. Accordingly, the answers of this segment may not reflect the opinions of other segments.

9 Note: for some of the questions, respondents could choose more than one answer, thus, in these cases, the total percentage for each response is more than 100%.

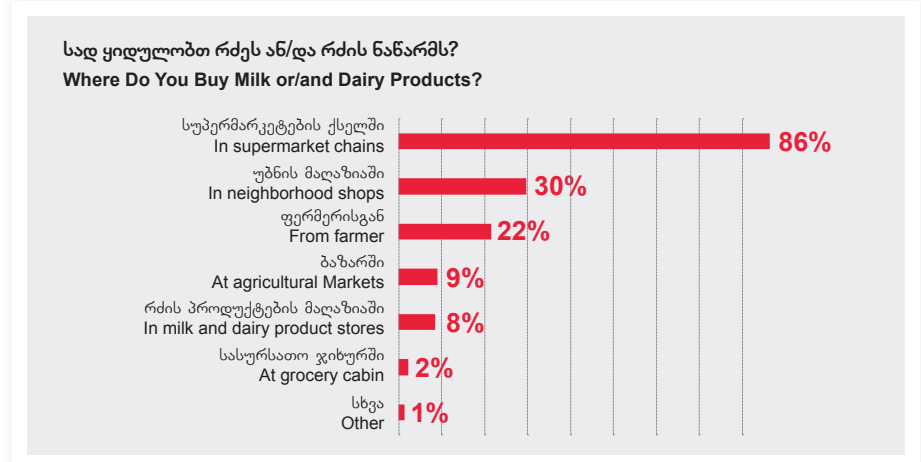
დიაგრამა 6. რძისა და რძის პროდუქტების შეძენის სიხშირე

Diagram 6. Frequency of buying milk and dairy products

დიაგრამა 7. რძისა და რძის პროდუქტების შეძენის ადგილი

Diagram 7. Place of purchase of milk and dairy products

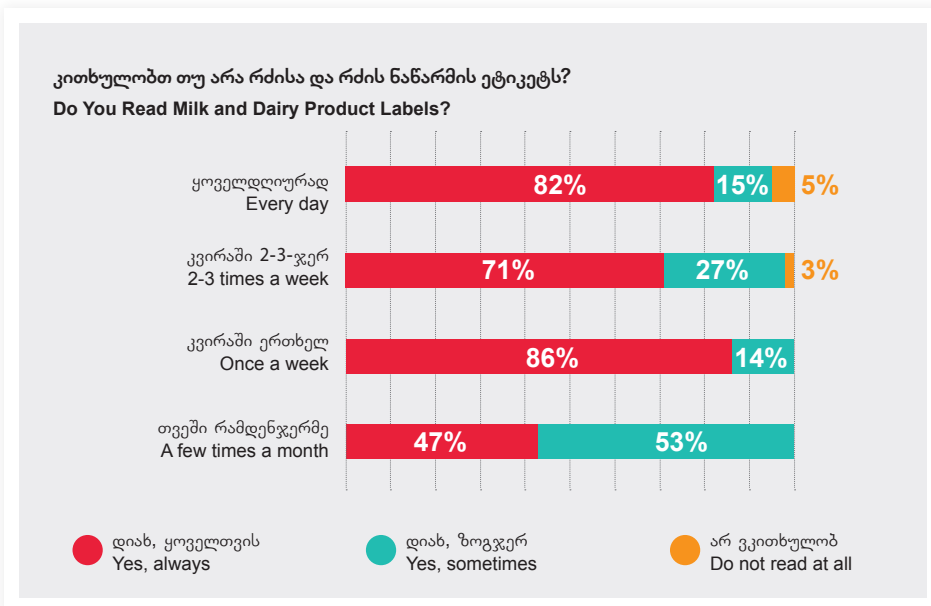
კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ მომხმარებელთა უმრავლესობა კითხულობს ეტიკეტს. უფრო მეტიც, იმ რესპონდენტთა 82%, რომელიც ყოველდღიურად იძენს რძესა და რძის პროდუქტებს, ყოველთვის კითხულობს

The research revealed that most respondents read the label. Even more, 82% of those respondents who buy milk and dairy products daily always read the label, and out of the

ეტიკეტს, ხოლო იმ რესპონდენტებისთვის, რომლებიც კვირაში 2-3-ჯერ ყიდულობენ რძესა და რძის პროდუქტებს, ეს მაჩვენებელი 71%-ია (დიაგრამა 8). აღმოჩნდა, რომ რესპონდენტების უმეტესობა (86%), რომლებიც კვირაში ერთხელ იძენენ რძეს ან რძის პროდუქტს, ყოველთვის კითხულობს ეტიკეტს. რაც შეეხება მათ, ვინც თვეში რამდენჯერმე იძენს რძესა და რძის პროდუქტს, მათი უმეტესობა (53%) კითხულობს ეტიკეტს, მაგრამ არა ყოველთვის. მომხმარებელთა ამ ჯგუფში დაფიქსირდა ყველაზე მცირე რაოდენობა იმ მომხმარებლებისა, ვინც ყოველთვის კითხულობს ეტიკეტს (47%).

რაც შეეხება რძისა და რძის პროდუქტების შერჩევის კრიტერიუმებს, აღმოჩნდა, რომ ყველაზე მნიშვნელოვანი კრიტერიუმი, რომელსაც მომხმარებლები ითვალისწინებენ რძისა და რძის პროდუქტების შერჩევისას, არის ვადა (85%), შემდეგ ბრენდი (52%), მწარმოებელი ქვეყანა (41%) და ფასი (40%) (დიაგრამა 9).

დიაგრამა 8. რძისა და რძის პროდუქტების შეძენისას ეტიკეტის წაკითხვის სიხშირე

respondents who buy milk and dairy products 2-3 times a week, 71% read the label (Diagram #8). It turned out that the majority of respondents (86%) that buy milk or dairy products once a week always read the label. As for those that purchase milk and dairy products a few times a month, most of them (53%) read the label but not always. This group of people had the lowest number of people who read the label (47%).

As for the criteria for choosing milk and dairy products, it turned out that the most important criterion that customers take into account when choosing a product is the expiration date (85%), brand (52%), producer country (41%) and price (40%) (Diagram #9).

Diagram 8. Frequency of reading milk and dairy product labels

დიაგრამა 9. რძისა და რძის ნაწარმის შერჩევის კრიტერიუმები

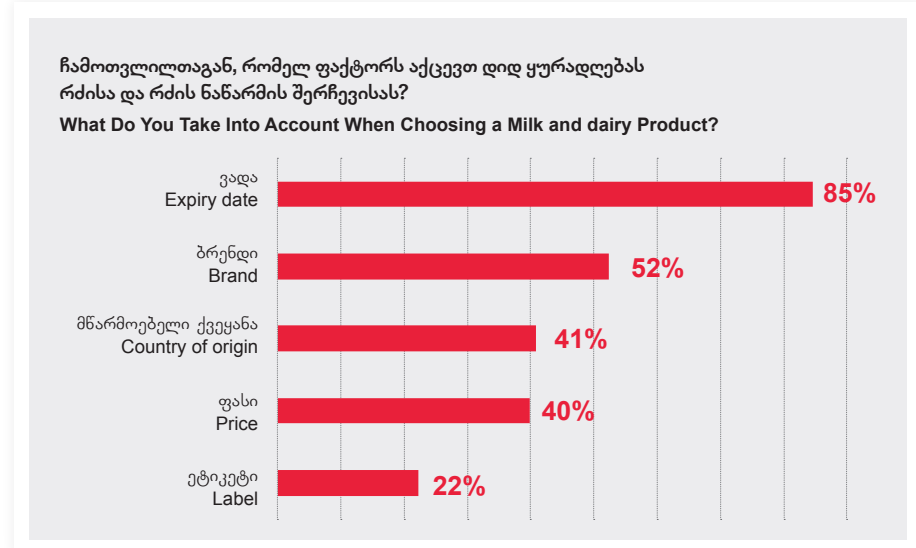

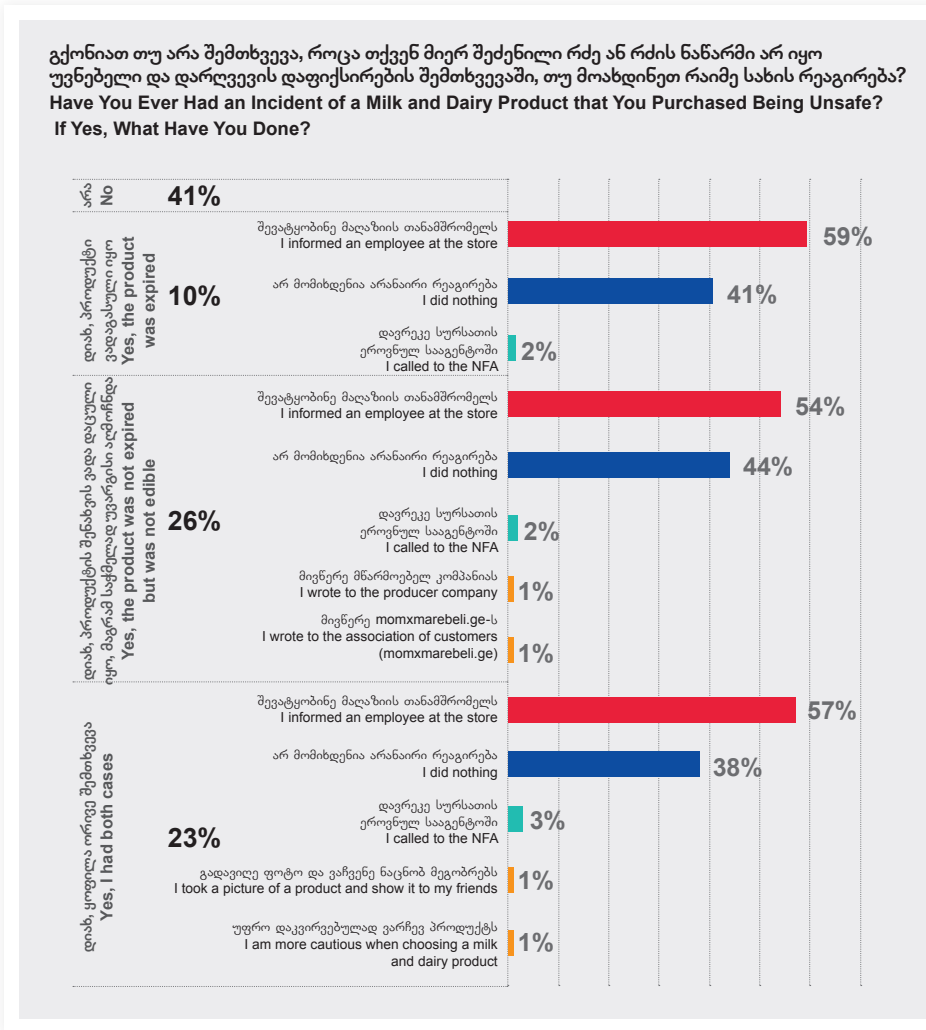
Diagram 9: Criteria for choosing milk and dairy products

რაც შეეხება სურსათის უვნებლობას, რესპონდენტთა 41%-მა აღნიშნა, რომ არ ჰქონია შემთხვევა, როცა მის მიერ შეძენილი რძე ან რძის ნაწარმი არ იყო უვნებელი (დიაგრამა 10). მხოლოდ ვადაგასული პროდუქტის შეძენის შემთხვევა ჰქონია რესპონდენტთა 10%-ს, რომელთა 41%-ს აღნიშნულ ფაქტზე არანაირი რეაგირება არ მოუხდენია. რესპონდენტთა 26%-ს ჰქონია შემთხვევა, როცა შენახვის ვადა დაცული იყო, მაგრამ მის მიერ შეძენილი პროდუქტი საჭმელად უვარგისი აღმოჩნდა. აღნიშნული ფაქტის შესახებ 54%-მა მალაზიის თანამშრომელს შეატყობინა, ხოლო 44%-ს ფაქტზე არანაირი რეაგირება არ მოუხდენია. რესპონდენტთა 23%-ს კი ორივე შემთხვევა ჰქონია. აღნიშნული ფაქტის შესახებ 57%-მა კვლავ მალაზიის თანამშრომელს შეატყობინა, ხოლო 38%-ს არანაირი რეაგირება არ მოუხდენია. უნდა აღინიშნოს ის, რომ დარღვევის აღმოჩენის შემთხვევაში, რესპონდენტები ნაკლებად მიმართავენ სურსათის ეროვნული სააგენტოს ცხელ ხაზსა და მოხმარებელთა ასოციაციას (momxmarebeli.ge).

As for food safety, 41% of the respondents stated that they have never had an incident of a milk or dairy product that they purchased being unsafe (Diagram #10). 10% of those surveyed had purchased an expired product and 41% of those people did not react in any way in response to the issue. 26% had a case when the product was not expired but was not edible. 54% of respondents notified shop consultant about this case, while 44% of respondents did not react at all. 23% of respondents had both cases. 57% of respondents who had both cases, informed an employee at the store and 38% did not react in any way. It also has to be mentioned that in case of violations, respondents do not usually address the NFA hotline or the association of customers (momxmarebeli.ge).

დიაგრამა 10. დარღვევების სიხშირე და მომხმარებლის საპასუხო ქმედება

Diagram 10: Frequency of violations and response from customers

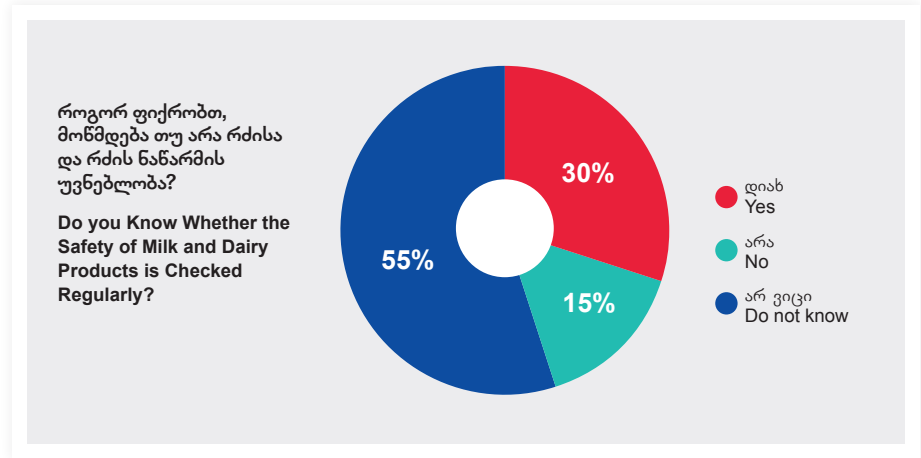

აღსანიშნავია, რომ რესპონდენტთა უმრავლესობამ (55%) არ იცის, მოწმდება თუ არა რძისა და რძის პროდუქტების უვნებლობა, 15% კი ფიქრობს, რომ არ მოწმდება (დიაგრამა 11). კვლევამ აჩვენა, რომ მომხმარებელთა 65%-ს არ სმენია „რძისა და რძის ნაწარმის შესახებ“ ტექნიკური რეგლამენტის შესახებ (დიაგრამა 12).

It is worth mentioning that the majority of respondents (55%) do not know whether the safety of milk and dairy products is checked regularly and 15% believe that milk products are not checked (Diagram #11). The research showed that 65% of customers have not heard about the technical regulation on milk and dairy products (Diagram #12).

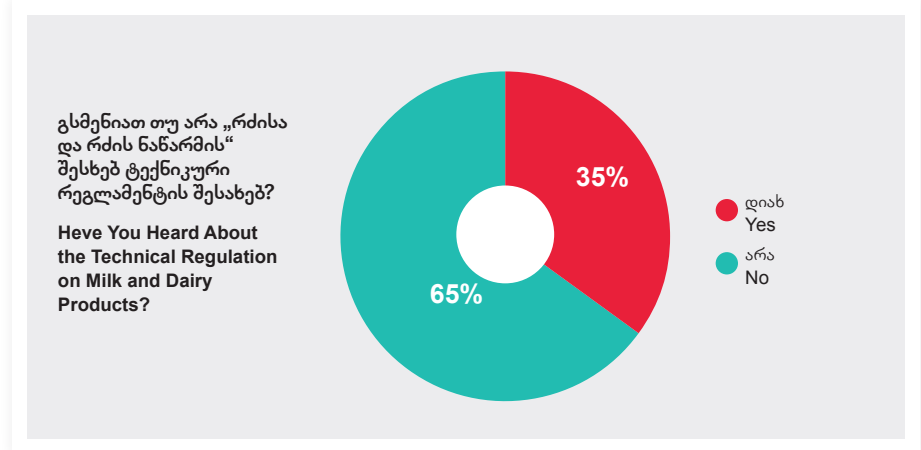
დიაგრამა 11. სურსათის უვნებლობის შემოწმების პრაქტიკის შეფასება

Diagram 11: Evaluation of food safety practices

დიაგრამა 12. ტექნიკური რეგლამენტის შესახებ ცოდნა

Diagram 12: Knowledge of the technical regulation

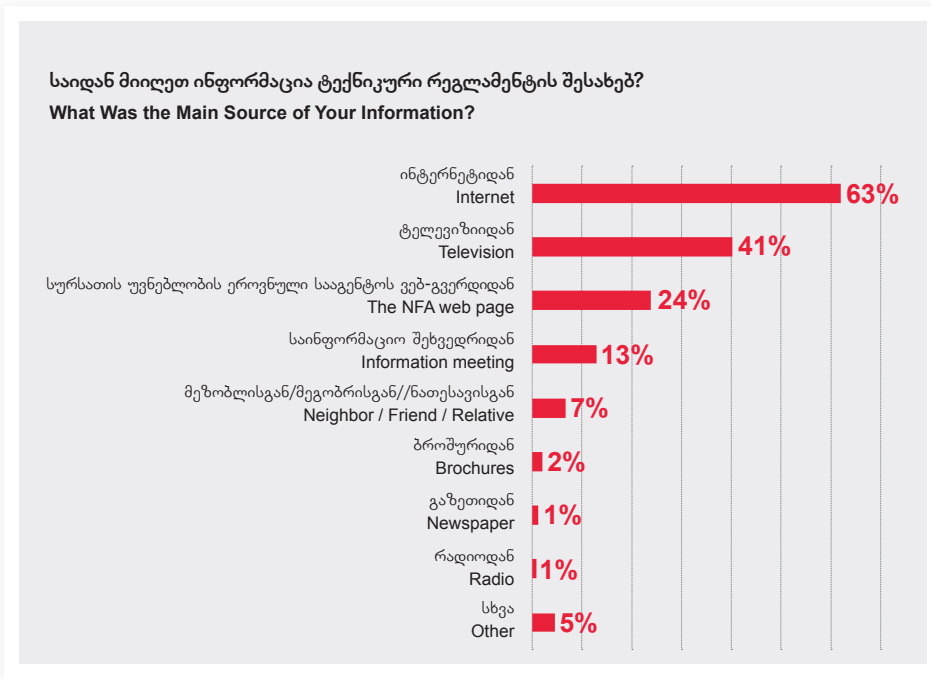

იმ რესპონდენტებმა, რომელთაც სმენიათ ტექნიკური რეგლამენტის შესახებ, აღნიშნეს, რომ ინფორმაციის ძირითადი წყარო ინტერნეტი (65%) ან/და ტელევიზია (41%) (დიაგრამა 13). ტექნიკური რეგლამენტის შესახებ რესპონდენტთა 24%-მა ინფორმაცია მიიღო სურსათის ეროვნული სააგენტოს ვებ-გვერდიდან, 13%-მა კი – საინფორმაციო შეხვედრიდან.

The respondents who have heard about the technical regulation mentioned that the main source of their information was the internet (65%) and/or television (41%) (Diagram #13). 24% of the respondents received information about the technical regulation from the NFA web page and 13% from an informational meeting.

დიაგრამა 13. რეგლამენტის შესახებ ინფორმაციის წყაროები

Diagram 13: Source of information about the regulation

აღსანიშნავია ისიც, რომ ტექნიკური რეგლამენტის შესახებ ინფორმაციის მქონე რესპონდენტების 15.3%-მა აღნიშნა, რომ რეგლამენტის შესახებ ინფორმაციის მიღების შემდეგ, ყურადღებით წაიკითხა იგი, 29.4%-მა თვალი გადაავლო დოკუმენტს, ხოლო უმეტესობამ (55.3%-მა) არ წაიკითხა.

გამოკითხვიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ, მიუხედავად იმისა, რომ გამოკითხულ მომხმარებელთა უმეტესობა კითხულობს ეტიკეტს რძისა და რძის ნაწარმის შეძენის დროს, უმეტესობას არ სმენია რძის ტექნიკური რეგლამენტის შესახებ და, შესაბამისად, შესაძლოა, არ იცოდეს ის, რომ, მაგალითად, რძის ფხვნილისგან ყველის წარმოება აკრძალულია. თუმცა ყველაზე მნიშვნელოვანია ის, რომ უვარგისი პროდუქტის ყიდვის შემთხვევაში, არ ხდება სეს-ისთვის ინფორმაციის მიწოდება. სავაჭრო ობიექტში დარღვევის

It should also be noted that 15.3% of the respondents who had the information about the technical regulation mentioned that after finding out about the existence of the regulation, they read it carefully; 29.4% have read it briefly and the majority of respondents (55.3%) have not read it at all.

Based on the survey, it can be concluded that despite the majority of customers reading the label when buying milk or milk products, most of them have not heard of the technical regulation and, thus, might not know that it is prohibited to produce cheese using powdered milk. However, the most important fact is that in case of buying an unfit product, the information does not reach the NFA. When discovering a violation at a store, the majority of respondents inform the store only,

აღმოჩენის შემთხვევაში, გამოკითხულთა უმეტესობა მხოლოდ სავაჭრო ობიექტის თანამშრომლისთვის ინფორმაციის მიწოდებით შემოიფარგლება, რაც არ გამოიციხავს იმას, რომ უვარგისი პროდუქტი შეიძლება ისევ განთავსდეს დახლზე. შესაბამისად, მომხმარებელთა უმეტესობა არ უწყობს ხელს მთავრობას რეგლამენტის აღსრულებაში. ეს არც არის გასაკვირი, რადგან გამოკითხულთა უმეტესობამ ან არ იცის, მოწმდება თუ არა რძე და რძის ნაწარმი, ან ფიქრობს, რომ არ მოწმდება. აქედან გამომდინარე, შესაძლოა, მომხმარებელმა არც იცოდეს, ვის უნდა შეატყობინოს დარღვევის შესახებ.

3. პრობლემის გადაჭრის გზები

რძის ტექნიკური რეგლამენტის ეფექტურად აღსრულებისთვის აუცილებელია, ყველა დაინტერესებული მხარე აქტიურად ჩაერთოს ამ პროცესში და გააცნობიეროს თავისი როლი.

თანამედროვე მიდგომა სურსათის უვნებლობის სფეროში გულისხმობს სახელმწიფოს, მომხმარებლისა და კერძო სექტორის ერთიან ძალისხმევას სურსათის უვნებლობის სტანდარტების დანერგვაში, ვინაიდან მხოლოდ სახელმწიფოს თავისი შეზღუდული რესურსების პირობებში არ შეუძლია სურსათის უვნებლობის სრულად უზრუნველყოფა. ასევე შეუძლებელია, მხოლოდ კერძო სექტორს მიენდოს რძის სექტორში არსებული პრობლემების მოგვარება. სახელმწიფოსა და კერძო სექტორის ძალისხმევას თან უნდა ერთვოდეს მომხმარებლის აქტიურობა. გარდა ამ სამი ძირითადი რგოლისა, აუცილებელია დამატებითი რგოლების - სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციების, ბიზნესის მხარდამჭერი ორგანიზაციებისა და სხვადასხვა ასოციაციების ჩართულობა ტექნიკური რეგლამენტის აღსრულებაში (ნახაზი 1).

which does not prevent an unfit product from being placed on shelves again. Thus, the majority of customers do not help the government in implementing the regulation. This is not surprising because the majority of respondents do not know whether milk and dairy products are being checked or believe that they are not. Based on this information, it is quite possible that the customers do not know who to inform in case of a possible violation.

3. WAYS OF SOLVING THE PROBLEM

In order to implement the technical regulation on dairy products, it is essential for all the stakeholders to be actively involved in the process and realize the role they are playing in it.

The modern approach to food safety joins the efforts of the government, customers, and the private sector in order to implement food safety standards. This is due to the fact that the state alone cannot fully ensure effective execution of regulations given its limited resources. Similarly, it is impossible for the private sector alone to solve all the existing problems in the dairy sector. The joint efforts of the state and the private sector should be strengthened by the active involvement of customers. Apart from these three parties, it is essential for civil society organizations (CSO), business support organizations (BSO), and different associations to be actively involved in the implementation process of the technical regulation (Chart #1).

ნახაზი 1. ტექნიკური რეგლამენტის აღსრულებაში ჩართული მხარეები

Chart 1: Stakeholders involved in the implementation process of the technical regulation

როგორც კვლევამ აჩვენა, რეგლამენტთან დაკავშირებულ მხარეებს არ აქვთ სრულად გათვითცნობიერებული თავისი როლი რძის სექტორში სურსათის უვნებლობისა და მომხმარებლების ინტერესის დაცვის კუთხით, რაც მნიშვნელოვნად აფერხებს რეგლამენტის აღსრულებას.

As the research showed, the stakeholders have not wholly fulfilled their role in the process of protecting customers' interests in terms of food safety in the milk and dairy product sector; this significantly hinders the implementation of the regulation.

4. რეკომენდაციები

4. RECOMMENDATIONS

4.1. საკანონმდებლო ჩარჩოს დახვეწა და ახალი რეგულაციების აღსრულების მექანიზმების შემუშავება

4.1. Improve the legislative framework and elaborate mechanisms for enforcing new regulations

დღევანდელი საკანონმდებლო ჩარჩო მნიშვნელოვან უპირატესობებს სთავაზობს ფიზიკურ პირებს, ამიტომ აუცილებელია საკანონმდებლო ჩარჩოს დახვეწა და გამკაცრება. აუცილებელია კომპლექსური მიდგომის შემუშავებაც, რომელიც მიმართული იქნება მეცხოველეობის დარგში არსებული პრობლემების მოგვარებაზე, ვინაიდან უვნებელი რძის წყარო, უპირველეს ყოვლისა, არის ჯანმრთელი პირუტყვი, რომელიც აღრიცხულია ცხოველთა რეგისტრაციის მონაცემთა ელექტრონულ ბაზაში და გაკეთებული აქვს შესაბამისი აცრები. ამ მიმართულებით სახელმწიფომ უკვე გადადგა ნაბიჯები: მეცხოველეობაში ახალი რეგულაციების ნაწილი უკვე შევიდა ან უახლოეს მომავალში შევა ძალაში. ამ კუთხით აღსანიშნავია:

The existing legislative framework offers significant advantages to natural persons; thus, it is essential to improve the legislative framework and make it stricter. It is also necessary to elaborate a complex approach that will be directed towards solving the problems existing in the livestock sector since the primary source of safe milk is healthy livestock that is accounted for in the electronic animal registration database and has been vaccinated correspondingly. The state has already made a few steps in this direction: parts of a new regulation regarding the livestock sector either have been enacted or will be enacted in the nearest future. The following points are to be noted in this direction:

1. 2018 წლის 1-ლი იანვრიდან ამოქმედებული ახალი რეგულაცია, რომლის თანახმადაც სასაკლაოზე იკრძალება ისეთი პირუტყვის დაკვლა, რომელსაც არ აქვს საყურე ნიშანი და რომელიც, შესაბამისად, არ არის აღრიცხული ცხოველთა რეგისტრაციის მონაცემთა ელექტრონულ ბაზაში. ასეთი ბაზის არსებობა კი აუცილებელია მიკვლევადობის უზრუნველსაყოფად.
2. 2019 წლის 1-ლი იანვრიდან ამოქმედებული რეგულაცია, რომელიც რძის ჩამბარებელ-გადამამუშავებელი საწარმოებისთვის კრძალავს არაიდენტიფიცირებული პირუტყვისგან მიღებული რძის ჩამბარებას.
3. 2020 წლის 1-ლი იანვრიდან სურსათის მწარმოებელთათვის აუცილებელი გახდება ბიზნესოპერატორად რეგისტრაცია, რაც საკანონმდებლო დონეზე გადანაცვებს დაურეგისტრირებელი ოჯახური მეურნეობებისა და საწარმოების საკითხს.

1. Since January 1st, 2018, a new regulation has been enacted that prohibits slaughtering cattle that are not earmarked and, thus, are not accounted for in the electronic database of animals. The existence of such a database is essential to ensure traceability.
2. Since January 1st, 2019 a new regulation has been enacted according to which it is prohibited for those receiving and processing milk to receive milk from unidentified cattle.
3. Starting from January 1st, 2020 it will be mandatory for food producers to be registered as business operators. This will solve the issue of unregistered family farmers and enterprises on the legislative level.

ზემოხსენებული რეგულაციებიდან პირველი ორი უშუალოდ არ უკავშირდება ტექნიკური რეგლამენტის აღსრულებას, თუმცა ირიბად ახდენს მასზე გავლენას, ხოლო მესამე პირდაპირ დაკავშირებულია რეგლამენტთან, ვინაიდან ეს რეგულაცია მიმართულია ოჯახური მეურნეობების მიერ რძისა და რძის ნაწარმის უკონტროლო წარმოების აღკვეთისკენ. აქვე უნდა აღინიშნოს ის, რომ ბოლო რეგულაციას არ აქვს ფორმალური, წერილობითი სახე მიღებული და საკმაოდ ბუნდოვანია, თუ როგორ აღსრულდება ეს რეგულაცია.

მიუხედავად იმისა, რომ ზემოხსენებული რეგულაციების შემუშავება უდაოდ წინ გადადგმული ნაბიჯია, მნიშვნელოვანია, რომ არ მოხდეს რეგულაციების ძალაში შესვლის გადავადება. მნიშვნელოვანია ამ რეგულაციების აღსრულების მექანიზმების შემუშავებაც, ვინაიდან ამ ეტაპზე ასეთი მექანიზმები შემუშავებული არ არის და, შესაბამისად, გაურკვეველია, როგორ მოახდენს სახელმწიფო ზემოხსენებული რეგულაციების აღსრულებას მომავალში სამივე რეგულაციის შემთხვევაში.

გარდა ამისა, რეკომენდირებულია რეგულაციების გამკაცრება იურიდიული პირებისათვის, რომ მათ მიერ გამოყენებული დასახელებები და აღნიშვნები იყოს გასაგები მომხმარებლისთვის და არ შეჰყავდეს იგი შეცდომაში. აუცილებელია ეტიკეტირების საერთო პრინციპების განსაზღვრა, რომ ხდებოდეს ერთი და იმავე ტერმინების გამოყენება შემადგენლობის აღწერისას. დღეისათვის ასეთი ტიპის მოთხოვნა არ არსებობს და ამიტომ ბიზნესოპერატორები შემადგენლობის აღწერისას სხვადასხვა ტერმინებს იყენებენ, რაც ასევე დამაბნეველია მომხმარებლისთვის.

4.2. მონყვლადი ჯგუფებისთვის სტიმულების მექანიზმების შემუშავება

რძისა და რძის ნაწარმის შესახებ ტექნიკური რეგლამენტის აღსრულებისთვის აუ-

Two of the above-mentioned regulations are not directly related to the implementation of the technical regulation but influence it indirectly anyway. The third is directly related to the regulation since it is directed towards the prohibition of uncontrolled production of milk and dairy products by unregistered family farmers. The last regulation does not have a written, formal formulation yet, and it is rather vague how the regulation will be implemented.

Despite the fact that elaborating the above-mentioned regulations is a step forward, it is critical that the enactment of these regulations not be postponed. It is likewise important to work on the implementation mechanisms, since these mechanisms do not exist and accordingly, it is vague how the state will execute all three of them in the future.

Additionally, it is recommended to make regulations stricter for legal entities as well, so that the labels they use become understandable and less misleading for customers. It is essential to determine unified principles of labeling, so that the same terms are used when describing the ingredients on the label. Today, there is no such requirement and business operators use different terms when describing the ingredients which becomes confusing for customers.

4.2. Elaborate incentive mechanisms for vulnerable groups

In order for the technical regulation to be implemented, it is essential to create incentives for family farm-

ცილებელია ოჯახური მეურნეობებისათვის სტიმულების მექანიზმების შემუშავება, რათა მათ სისტემატიურად დაარეგისტრირონ თავისი პირუტყვი ცხოველთა რეგისტრაციის მონაცემთა ელექტრონულ ბაზაში, თავად კი დაარეგისტრირდნენ ბიზნესოპერატორებად. მხოლოდ კონტროლისა და ზედამხედველობის გამკაცრება სრულად ვერ უზრუნველყოფს ვერცერთი რეგულაციის აღსრულებას. ამიტომ მნიშვნელოვანია, გამკაცრებულ კონტროლთან ერთად, შეღავათების შეთავაზება იმ ოჯახური მეურნეობებისთვის, ვინც იცავს კანონს. აუცილებელია, რომ სახელმწიფომ შეიმუშავოს სპეციალური ღონისძიებები იმ სოციალური პრობლემების გადასაჭრელად, რაც 2020 წლიდან რძის სექტორში მოსალოდნელ სტრუქტურულ ცვლილებებს მოჰყვება. ასეთი ღონისძიებების მაგალითებია სახელმწიფო პროექტები საკვებწარმოებაში, ვეტერინარიაში და ა.შ., სადაც სახელმწიფო ახდენს ფერმერის დანახარჯების ნაწილის დაფარვას – სუბსიდირებას.

4.3. ინტენსიური მეურნეობების განვითარების ხელშეწყობა

საქართველოს რძის სექტორში არსებული გამოწვევების გადასაჭრელად აუცილებელია მეცხოველეობის ინტენსიური მეურნეობის განვითარების ხელშეწყობა, ვინაიდან აღდგენილი რძის მასობრივი გამოყენება რძისა და რძის ნაწარმის საწარმოებლად გამოწვეულია არამხოლოდ მწარმოებელთა სურვილით, შეამცირონ წარმოების დანახარჯები იაფი რძის ფხვნილის გამოყენების გზით, არამედ იმიტაც, რომ რძის წარმოება საქართველოში ხასიათდება სეზონურობით და ქვეყანაში არსებობს ხარისხიანი და უვნებელი ნედლი რძის დეფიციტი. ეს დეფიციტი განპირობებულია რძის სექტორში არსებული შემდეგი გამოწვევებით:

- პირუტყვის დაბალი პროდუქტიულობა, რაც, თავის მხრივ, გამოწვეულია საკვებწარმოებაში არსებული პრობლემებით, საძოვრების

ers so that they register their cattle in the electronic database regularly and register themselves as business operators. Solely making control and surveillance processes stricter cannot ensure the implementation process. This is why, combined with enhanced control, it is important to also offer advantages to the family farmers who act in accordance with the law. It is essential that the state has special measures in place to solve the social problems that will follow the structural changes in the dairy sector starting from 2020. Examples of such measures are state projects in food production, the veterinary sector, etc. where the state covers a part of the farmer's costs, or in other words subsidizes them.

4.3. Promote the development of intensive farming

In order to overcome the challenges existing in the Georgian dairy sector, it is essential to promote the development of intensive farming since using reconstituted milk massively in milk and dairy production is not caused only by producers' desire to minimize the production costs by using cheap powdered milk, but also by the fact that milk production has a seasonal character in Georgia and there is a lack of safe and high-quality raw milk in the country. This deficit is caused by the following challenges in the dairy sector:

- Low productivity of cattle caused by the existing problems in food production, the lack of pasture, the

ნაკლებობით, ჯიშობრივი გაუმჯობესების აუცილებლობით და ა.შ.

- ვეტერინარიის კუთხით არსებული პრობლემებით, რაც გამოიხატება იმაში, რომ ოჯახური მეურნეობები თანხების დაზოგვის მიზნით თავს იკავებენ პრევენციული ვეტერინარული ღონისძიებების ჩატარებისგან. გარდა ამისა, ქვეყანაში არსებობს კვალიფიციური ვეტერინარების ნაკლებობა, რასაც მივყავართ სხვადასხვა დაავადებების (ბრუცელოზი, მასტიტი, ზოონოზი და ა.შ.) გავრცელებისა და ანტიბიოტიკების უკონტროლო გამოყენებისკენ.

მცირე ოჯახური მეურნეობების მიერ ზემოსხენებული გამოწვევების გადაჭრა არსებული მწირი რესურსების პირობებში შეუძლებელია. ამიტომ აუცილებელია მეურნეობების გამსხვილება და ინტენსიური წარმოების განვითარება.

4.4. მომხმარებელთა ცნობიერების ამაღლების მიზნით, საინფორმაციო კამპანიების ჩატარება

ამჟამად საინფორმაციო კამპანიები სპორადული ხასიათისაა და მომხმარებლის ცნობიერებაც იმასთან დაკავშირებით, თუ რისგან ინარმოება რძის პროდუქტები, რა დადებითი და უარყოფითი მხარეები აქვს რძის ფხვნილის გამოყენებას და როგორ უნდა მოიქცეს მომხმარებელი დარღვევის აღმოჩენის შემთხვევაში, დაბალია.

აუცილებელია კერძო სექტორის მხრიდან ინვესტიცია საინფორმაციო კამპანიებში, რათა მოხდეს საზოგადოებისთვის ინფორმაციის მიწოდება იმის შესახებ, თუ რა საფრთხეებთან არის დაკავშირებული არაეტიკური რძისა და რძის ნაწარმის შექმნა და რა ზიანის მიყენება შეუძლია ასეთ ნაწარმს მომხმარებლის ჯანმრთელობისთვის. ამ პროცესში დიდი როლი უნდა მიუძღვოდეს ბიზნესის მხარდამჭერი ორგანიზაციებისა და სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციების

necessity for improved breeds, and so on;

- Problems in veterinary services; family farmers do not undertake preventive veterinary measures because they want to save some costs. Besides, there is a lack of qualified veterinarians in the country that leads to the spread of various diseases (brucellosis, mastitis, zoonosis, etc.) and the uncontrolled use of antibiotics.

Small family farms have no ability to solve the above-mentioned problems with their own limited resources. This is why it is necessary to increase the scale of farming and develop intensive production.

4.4. Conduct information campaigns in order to increase customers' awareness

Currently, information campaigns are sporadic and customers' awareness regarding the composition of dairy products is low. Customers are not aware of the positive and negative effects of powdered milk and do not know how to act when the regulations are violated.

It is essential for the private sector to invest in information campaigns in order for the public to have information about the potential threats of purchasing dairy products without labels and the damage it can cause to customers' health. Business support organizations and civil society play a large role in this process.

It is essential for the NFA to provide information to society about the new regulations in a more user-friendly

ნიზაციების როლიც, რადგან საზღვარგარეთ საზოგადოებისთვის მნიშვნელოვან საკითხებს სწორედ ასეთი ტიპის ორგანიზაციები ლობირებენ, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც საკითხი ეხება რძის ფხვნილის გამოყენებას რძის პროდუქტის წარმოებაში.

აუცილებელია, სეს-მ უფრო აქტიურად და მომხმარებლისთვის გასაგებ ენაზე მიანოდოს საზოგადოებას ინფორმაცია ახალი რეგულაციების შესახებ. ასეთი ტიპის ინფორმაცია უნდა მიენოდოს საზოგადოებას არა ერთხელ, არამედ პერიოდულად. გარდა ამისა, მნიშვნელოვანია, მომხმარებლისთვის ცნობილი იყოს, სად უნდა დარეკოს ან ვის უნდა მიმართოს დარღვევის დაფიქსირების შემთხვევაში. ამ ეტაპზე სეს-ის ცხელი ხაზის ნომერი არ არის ცნობილი ფართო საზოგადოებისთვის, რაც აფერხებს მომხმარებლის რეაგირებას დარღვევაზე. აუცილებელია იმის უზრუნველყოფაც, რომ საჭიროების შემთხვევაში, სეს-ს შეეძლოს მწარმოებლისა თუ მომხმარებლისთვის კვალიფიციური და ამომწურავი კონსულტაციის გაწევა. დღესდღეობით ხშირია შემთხვევები, როდესაც ეტიკეტრებასთან დაკავშირებით მწარმოებელი მიმართავს სეს-ს და ამ უკანასკნელისგან ბუნდოვან პასუხს იღებს. ამრიგად, მნიშვნელოვანია სეს-ს თანამშრომლების კვალიფიკაციის ამაღლება.

4.5. სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციების, ბიზნესის მხარდამჭერი ორგანიზაციებისა და ასოციაციების გაძლიერება

ამ ორგანიზაციების გაძლიერება აუცილებელია იმისთვის, რომ მათ თავისი წვლილი შეიტანონ ზემოთ აღნიშნული რეკომენდაციების განხორციელებაში. კერძოდ კი, აუცილებელია, რომ მათ ჰქონდეთ საკმარისი ადამიანური და ფინანსური რესურსი იმისთვის, რომ: 1. მიანოდონ მომხმარებელსა და მწარმოებელს ინფორმაცია საკანონმდებლო სიახლეების შესახებ;

manner. This type of information should be provided not just once but rather periodically. Apart from this, it is important that customers know where to call or who to address in case of a violation. At this stage, the NFA hotline is not known to the general public, which hinders customers' reactions. It is also necessary to ensure comprehensive consultation for producers or customers in case they need it. Nowadays, there are often cases when a producer addresses the NFA regarding labels and receives vague answers. Thus, it is important to improve the competence of NFA employees as well.

4.5. Strengthen CSOs, BSOs and associations

Strengthening CSOs, BSOs and associations is essential for them to play their role in implementing the above-mentioned recommendations. In particular, it is necessary for them to have human and financial resources in order to:

1. Provide information to customers and producers regarding legislative changes;
2. Offer objective and independent assessments of the challenges to the public;

2. შესავაზონ საზოგადოებას გამონვევებისა და შესაძლებლობების დამოუკიდებელი და ობიექტური შეფასება;
3. მოიპოვონ და დაინტერესებულ მხარეებს მიანოდონ ინფორმაცია საერთაშორისო გამოცდილების შესახებ;
4. ორგანიზება გაუწიონ და მონაწილეობა მიიღონ საინფორმაციო კამპანიებში.

რძის ტექნიკური რეგლამენტის აღსრულების ხელშეწყობისთვის საჭიროა, მკაფიოდ განისაზღვროს დაინტერესებული მხარეების უფლება-მოვალეობები და შემუშავდეს კომპლექსური მიდგომა რძის სექტორში არსებული პრობლემების გადასაჭრელად.

3. Exchange information with interested parties regarding international experience;
4. Organize and participate in information campaigns.

In order to implement the technical regulation on dairy products, it is necessary to determine the rights and obligations of stakeholders clearly and elaborate a complex approach in order to solve the existing problems in the dairy sector.

გამოყენებული ლიტერატურა

აგრომედიის, ფერმერთა და დარგობრივი ასოციაციების სპეციალური მიმართვა, ამოღებულია: http://agaj.ge/index.php?m=42&news=51&lang&fbclid=IwAR3CvV-IXb0c9krp-0N7H_XGFdaVcyeBbG0nDjCJa-84OfgHaQ_4WeSqRXA, 2018

საქართველოს მთავრობა, საქართველოს მთავრობის დადგენილება №152 რძისა და რძის ნაწარმის შესახებ ტექნიკური რეგლამენტის დამტკიცების თაობაზე, 2015 წელი, ამოღებულია: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2803085?publication=0>

საქართველოს მთავრობა, საქართველოს მთავრობის დადგენილება №441 ტექნიკური რეგლამენტის „სურსათის ეტიკეტირებისადმი დამატებითი მოთხოვნების შესახებ“ დამტკიცების თაობაზე, 2013 წელი, ამოღებულია: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2187143?publication=0>

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები, 2018

საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მონაცემები, 2018

სურსათის ეროვნული სააგენტო, ამოღებულია: <http://nfa.gov.ge/ge/media-centri/axali-ambebi0/siaxle1/rdzis-teqn timer-reglamentshi-cvllilebebi-shedis.page>, 2018

ჩიქვა ი, სპუტნიკი - საქართველო, 2017 წელი, ამოღებულია, <https://sputnik-georgia.com/actual/20170508/235891983/ratom-aris-momgebiani-imeruli-kvelis-rdzis-fxvnilit-carmoeba.html>

DCFTA-თ გათვალისწინებული ვალდებულებები, ამოღებულია: <http://nfa.gov.ge/ge/evropastan-integracia>, 2018

BIBLIOGRAPHY

Chikava, I. (2017, August 05). Why is it more profitable to produce Imeretian cheese from milk powder and what can be done... *Sputnik-Georgia*. Retrieved from <https://sputnik-georgia.com/actual/20170508/235891983/ratom-aris-momgebiani-imeruli-kvelis-rdzis-fxvnilit-carmoeba.html>

Data from the Ministry of Finance of Georgia, 2018

Data of National Statistics Office of Georgia, 2018

DCFTA obligations. (2018). Retrieved from: <http://nfa.gov.ge/ge/evropastan-integracia>.

Government of Georgia. (2013). *Decree of the Government of Georgia on Approval of the Regulation No. 441 of the Regulation on "Additional Requirements for Food Labeling"*. Retrieved from: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2187143?publication=0>

Government of Georgia. (2015). *Decree of the Government of Georgia №152 On Approval of Technical Regulations on Milk and Dairy Products*. Retrieved from: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2803085?publication=0>

National Food Agency. (2018). Changes in Milk Technical Regulation. Retrieved from: <http://nfa.gov.ge/ge/media-centri/axali-ambebi0/siaxle1/rdzis-teqn timer-reglamentshi-cvllilebebi-shedis.page>, 2018

Special appeal of Agromedia, farmers and sectoral associations. (2018, November 5). Retrieved from: http://agaj.ge/index.php?m=42&news=51&lang&fbclid=IwAR3CvV-IXb0c9krp-0N7H_XGFdaVcyeBbG0nDjCJa-84OfgHaQ_4WeSqRXA, 2018

ევროკავშირი
საქართველოსთვის

EU4Business

ეს პუბლიკაცია შექმნილია ევროკავშირის მხარდაჭერით. მის შინაარსზე სრულად პასუხისმგებელია საქართველოს ფერმერთა ასოციაცია (GFA), ISET-ის კვლევითი ინსტიტუტი (ISET-PI), ასოციაცია „ათინათი“, სამოქალაქო განვითარების სააგენტო (CiDA), ექსპორტის განვითარების ასოციაცია (EDA) და არ ნიშნავს რომ იგი ასახავს ევროკავშირის შეხედულებებს.

This publication been produced with the assistance of the European Union. Its contents are the sole responsibility of Georgian Farmers' Association, ISET Policy Institute association "Atinati", Civil Development Agency, Export Development Association and do not necessarily reflect the views of the European Union.